

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	284
Land:	Rusland
Kilde:	Det svenske Regeringskansliet, Utrikesdepartementet.
Titel:	Mänskliga rättigheter i Ryska federationen 2011.
Udgivet:	12. juni 2012
Optaget på baggrundsmaterialet:	10. september 2012

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Ryska federationen 2011

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna och trendanalys

Bilden av situationen för de mänskliga rättigheterna i Ryssland är fortsatt motsägelsefull.

Å ena sidan kan människor röra sig fritt inom och utom landet, mestadels obehindrat uttrycka sina åsikter och utan inskränkningar använda internet. Allt fler uppnår en dräglig levnadsstandard, även om fattigdomen är fortsatt utbredd. Den ryska konstitutionen garanterar medborgarna i princip alla mänskliga rättigheter, inklusive omfattande sociala förmåner, och samtliga demokratiska institutioner finns på plats.

Å andra sidan präglas den ryska förvaltningen av omfattande korruption och ineffektivitet. President Medvedevs uttalade reformambitioner har bidragit till ett förbättrat debattklimat, men få reella förbättringar har ägt rum. Ryssland uppfyller fortfarande inte kriterierna för en fungerande rättstat. Kvinnors och barns åtnjutande av rättigheter är påtagligt eftersatta. Under 2011 har oroande tendenser vad gäller HBT-personers rättigheter kunnat noteras.

Kritiska röster har svårt att komma till tals i massmedier och motarbetas inte sällan av myndigheterna. Rapporter om omfattande valfusk i parlamentsvalet i december 2011 ledde till de största demonstrationerna sedan 1990-talets början. Som ett svar på protesterna utlovade president Medvedev i december 2011 ett politiskt reformpaket, som bland annat innehåller förenklade regler för registrering av politiska partier och återinförande av guvernörsväl. Myndigheternas inställning till det civila samhället präglas överlag av misstänksamhet, i synnerhet mot dem som har kontakter med utlandet. Människorättsaktivister, kritiska journalister och ”visselblåsare” trakasseras och

drabbas av våldsdåd, ibland med dödlig utgång. I regel ställs inte förövarna till svars för dessa brott.

De grävsta människorättskränkningarna begås alltså i norra Kaukasus. Inom ramen för terroristbekämpningen fortsätter övergrepp mot civilbefolkningen i form av tortyr, godtyckliga gripanden och kidnappningar. Detta leder sällan till rättsliga påföljder. Mänskliga rättigheterna får i Tjetjenien alltmer stå tillbaka för lokala lagar och sedvänjor, inte sällan med auktoritära drag. Samhällena i grannrepublikerna Ingusjetien och Dagestan är mer öppna, men människorättskränkningarna är även där omfattande. Förhållanden som påminner om inbördeskrig fortsätter att råda i Dagestan.

Under 2011 tilldelades Sveriges samverkan med Ryssland inom området mänskliga rättigheter och demokrati 37 miljoner kronor.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Ryssland har ratificerat följande konventioner om mänskliga rättigheter (MR):

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*, samt dess fakultativa protokoll om enskild klagorätt.
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)*.
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)*. Ryssland har avgivit en deklaration om erkännande av enskild klagorätt.
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.
- Konventionen mot tortyr, *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)*, Ryssland har avgivit en deklaration om erkännande av enskild klagorätt.
- Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* samt det tillhörande protokollet om barn i väpnade konflikter
- Flyktingkonventionen, *Convention related to the Status of Refugees*, samt det tillhörande protokollet från 1967.
- Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen).

Ryssland har skrivit under men ännu inte ratificerat konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities* liksom Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen (ICC).

Ryssland genomgick 2009 FN:s MR-råds universella granskning av respekten för mänskliga rättigheter, (Universal Periodic Review, UPR). Landet mottog 57 rekommendationer, varav 40 helt eller delvis accepterades. Implementeringen av dessa går dock långsamt. Nästa UPR för Ryssland äger rum 2013.

Ryssland rapporterar till samtliga FN:s konventionskommittéer, ibland med viss eftersläpning. Ryssland har antagit en restriktiv linje när det gäller FN:s specialrapportörer, i synnerhet de som rapporterar till Kommittén för medborgerliga och politiska rättigheter. Inga besök av specialrapportörer har ägt rum sedan 2009.

Ryssland samarbetar med bland andra Organisationen för säkerhet och samarbete i Europas (OSSE:s) högkommissarie för nationella minoriteter och Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter. Europarådets före detta MR-kommissarie, Thomas Hammarberg besökte regelbundet och årligen Ryssland, fram till och med 2011. Konsultationer mellan EU och Ryssland om mänskliga rättigheter hålls två gånger per år sedan 2005. De senaste åren pågår ansträngningar, i första hand från EU:s sida, att se över och förbättra formatet för dialogen.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Sedan 2009 har antalet politiskt motiverade mord i Ryssland minskat. Det mest uppmärksammade mordet 2011 var det på Gadjimurad Kamalov, grundare av den oberoende och frispråkiga tidningen *Tjernovik* i Dagestan. Kamalov hade vid flera tillfällen tidigare hotats och hans tidning och dess medarbetare trakasserats. Kamalov hade kort före sin död kritiserat den regionala administrationen för korruption.

I juli 2011 presenterade president Medvedjevs råd för mänskliga rättigheter och det civila samhället en rapport om advokaten Sergej Magnitskijs dödsfall i ett häkte i Moskva i november 2009. Rådet slog bland annat fast att gripandet och häktandet av Magnitskij saknade lagliga grunder och att hans död hade föregåtts av våld. Resultaten av den officiella utredningen kring Magnitskijs död har ännu inte offentliggjorts (tidpunkten för offentliggörandet av utredningen har skjutits upp 12 gånger) och inga åtal har väckts.

Det förekommer också obekräftade uppgifter om politiska mord och försvinnanden sanktioner av statsmakten, framförallt i norra Kaukasus. Som regel ställs de ansvariga sällan till svars. Förövarna bakom det mycket uppmärksammade mordet på människorättsaktivisten Natalja Estemirova år 2009, förblir ostraffade. I augusti 2011 greps en polis misstänkt för att ha organiserat mordet på journalisten Anna Politkovskaja 2006. Ingen har än så länge ställts till svars för att ha beställt mordet.

I likhet med tidigare år har under 2011 en rad attacker, hot och trakasserier av bland annat människorättsaktivister, journalister, advokater och så kallade visselblåsare ägt rum (se även avsnitt 8).

I juni 2011 misshandlade två okända män Bachrom Hamrojev, centralasiexpert vid människorättsorganisationen *Memorial*, i hans bostad i Moskva. Det var andra gången på två år som han utsattes för misshandel. Inget av de båda fallen har utretts.

Arrangörerna av ett informellt möte för det civila samhället som ägde rum i marginalen av EU-Ryssland toppmötet i Nizjnij Novgorod i juni 2011 utsattes för flera hot och trakasserier av de lokala myndigheterna.

Situationen i norra Kaukasus förblev mycket svår under 2011. Fenomenet med självmordsbombningar fortsatte, inklusive utanför regionen. Den 24 januari 2011 omkom 37 personer och över 170 personer skadades i en självmordsattack mot flygplatsen Domodedovo i Moskva, en av Rysslands största. I februari dödades tre turister i Elbrusområdet i Karbardinien-Balkarien, vilket medförde att myndigheterna lanserade en lokal så kallade antiterroroperation (i praktiken undantagstillstånd) i området. Enligt den oberoende ryska informationsportalen Kavkazkij Uzel dödades 750 personer, varav 176 civila, och minst 628 skadades till följd av väpnade konflikter i regionen. Detta är en minskning jämfört med 2010. Samtidigt fortsatte säkerhetsstyrkornas övergrepp på civilbefolkningen, framförallt i form av godtyckliga gripanden, kidnappningar och tortyr – i regel utan rättsliga påföljder.

Det förekommer otaliga rapporter om våld och trakasserier av människorättsaktivister, advokater med flera i norra Kaukasus. Ytterst få förövare ställs till svars för dessa brott. Parallellt med de så kallade specialoperationerna fortsatte regeringen planera för ekonomiska satsningar i regionen, inklusive med utländskt kapital. Den ryska staten avser att investera totalt närmare tre miljarder rubel i ett utvecklingsprogram fram till 2020.

Situationen i Tjetjenien förblir mycket problematisk trots fortsatt återuppbyggnad och en förbättrad säkerhetssituation. Under dess ledare

Ramzan Kadyrov har republiken antagit alltför många kännetecken på en autonom stat. De federala inslagen, inklusive lagar, blir allt svagare, till förmån för lokala regelverk och sedvänjor. Utrymmet för ett oberoende civilt samhälle att verka är ytterst begränsat och de organisationer som likväl försöker motarbetas på olika sätt av myndigheterna. Få offer vågar träda fram av rädsla för repressalier. Därför är det svårt att finna tillförlitlig statistik över människorättsbrott i republiken. Oberoende Memorial och den så kallade mobila gruppen registrerade 14 försvinnanden i Tjetjenien under 2011 men beskriver själva dessa, på grund av alla svårigheter, som ”toppen av ett isberg”.

I Tjetjenien är det, till skillnad från i Ingusjetien och Dagestan, lokala säkerhetsstrukturer, lojala mot Kadyrov, som har ansvaret för att genomföra specialoperationer mot misstänkta terrorister. Förutom utomrättsliga avrättningar och kidnappningar fortsätter människorättsorganisationer att rapportera om kollektiva bestraffningar i form av nedbrännande av hus tillhörande släktingar till misstänkta terrorister, liksom trakasserier, hot och annan vedergällning mot advokater, offer och deras familjer.

Dagestan är fortsatt den mest våldsdrabbade republiken i norra Kaukasus. Där råder inbördeskrigsliknande förhållanden med dödsoffer nästintill dagligen. Samtidigt är republiken den relativt sett friaste, åtminstone vad gäller åsikts- och yttrandefrihet. Enligt Memorial kidnappades 29 personer i Dagestan under 2011, vilket är en markant ökning jämfört med tidigare år. Antalet våldsaktioner med religiösa förtecken fortsätter att öka. Myndigheterna misstänkliggör ofta anhängare av den fundamentalistiska inriktningen av islam (salafism) för samröre med upprorsmännen. Det godtyckliga våldet leder till omfattande hämndaktioner mot polisen, vilket i sin tur driver våldsspiralen vidare. Det pågår försök med så kallade återanpassningsnämnder, vars uppgift är att hjälpa de motståndsmän som så önskar att integrera sig i samhället.

Våldet och oroligheterna i Ingusjetien minskade betydligt under 2011. Däremot ökade antalet kidnappningar. Enligt Memorial kidnappades 20 personer under 2011. President Junus-Bek Jevkurov har uppvisat ett stort personligt engagemang för rättsstaten och det civila samhället och har även inlett en dialog med de väpnade grupperna. Han har dock ett begränsat inflytande över de federala säkerhetsstyrkorna. Han har flera gånger framgångsrikt ingripit personligen i enskilda fall, men inte lyckats få till stånd förändringar i systemet som sådant.

Tortyr och annan grym eller förödmjukande behandling är förbjuden enligt artikel 21 i den ryska författningen. I praktiken brottrubriceras dock många fall av tortyr som ”maktmissbruk” eller ”utkrävande av erkännande”, vilket ger mildare straff. Tortyr och misshandel inom polisväsendet och i de väpnade styrkorna förblir ett allvarligt problem. Ungefär en tredjedel av alla klagomål till

den federala människorättsombudsmannen gäller övergrepp från de rättsvårdande myndigheterna. I Ryssland fäster domstolarna stor vikt vid erkännanden, vilket i kombination med ett kvantitativt utvärderingssystem av polisen förmodas bidra till våldsanvändningen. Den polisreform som inleddes under 2010 har hittills inte lett till några påtagliga förbättringar på detta område. Särskilt oroväckande uppgifter fortsätter att komma från norra Kaukasus. Trenden med bortrövanden och tortyr av anhöriga till misstänkta terrorister, människorättsförsvarare med flera tycks fortsätta.

Situationen för de värnpliktiga har förbättrats något. På grund av den pågående övergången till kontraktsanställda militärer är statistiken svåröverskådlig. Enligt såväl officiella källor som den icke-statliga organisationen Soldatmödrarna kvarstår dock problemet med pennalism och självmord, om än i mindre omfattning än tidigare.

Situationen i Rysslands häkten och fängelser har fått stor uppmärksamhet de senaste åren. De ansvariga myndigheterna har uppgett att den ryska kriminalvården ”ska uppfylla europeiska standarder” år 2020. Situationen förblir dock mycket dålig. Många häkten och fängelser är fortfarande kraftigt överbelagda och i stort behov av upprustning. I början av 2012 fattade Europadomstolen för mänskliga rättigheter ett så kallat pilotbeslut baserat på studier av cirka 90 fall där Ryssland kritiserades för systematiska brister när det gäller förhållandena i ryska häkten. Dessa beskrevs som omänskliga och förnedrande. Ryssland dömdes inte bara att betala ut kompensation till de drabbade, utan även att utforma en bindande tidsplan för att råda bot på bristerna.

Trots vissa inledande reformåtgärder såsom alternativa straff, nedläggning av straffkolonier, differentiering av fångar samt borttagande av så kallade ”disciplinärsektioner” rapporterar såväl ryska som internationella frivilligorganisationer om fortsatta fall av tortyr och misshandel av fångar runt om i Ryssland.

Antalet personer i häkten och fängelser fortsätter att minska och uppgick i december 2011 till 763 700, att jämföra med 829 300 år 2010.

Hälsosituationen för de intagna förblir allvarlig i både häkten och fängelser. De sanitära förhållandena rapporteras överlag vara mycket bristfälliga. Statistik från Justitieministeriet visar att uppemot 90 procent av de intagna lider av olika sjukdomar. Den uppgående trenden vad gäller hiv-smittade i ryska fängelser vände dock 2009 och antalet uppgick 2011 till drygt 55 000. Antalet intagna som lider av psykiska besvär är stort och problemet med alkoholism och drogberoende kvarstår. Antalet tbc-sjuka fortsätter att sjunka och uppgick 2011 till 35 041 personer.

Förhållandena är generellt sett svårare i häkten än i fängelser. Även om det finns generella riktlinjer om att bara personer misstänkta för allvarliga brott ska kvarhållas i häkten, tycks detta inte efterlevas i praktiken. I mars 2011 trädde en lag i kraft som gör det möjligt för domare att utdöma alternativa straff i 68 kategorier av brott, bland annat bedrägeri och penningtvätt. Den lag från 2010 som stadgar att ekonomiska brottslingar bör slippa häkte efterlevs fortfarande inte.

70 regionala översynskommittéer övervakar situationen i häkten och fängelser under överinseende av den federala människorättsombudsmannen. Om problemet tidigare bland annat gällde tillträde till anstalterna, handlar det enligt kommittéerna numera mer om att resultaten av deras arbete inte följs upp.

Enligt översynskommittéerna dog 4 402 interner i ryska häkten och fängelser 2011. I Moskva minskade antalet döda i häkten från 61 personer 2010 till 46 personer 2011. Enligt kommittéerna är det flera av dessa som inte dött av medicinska orsaker, även om det är detta utredaren formellt uppger. Den 14 januari 2011 antogs ett lagförslag om att allvarligt sjuka personer inte ska hållas i häkte.

Ryssland fortsätter att lämna ut utländska medborgare till stater där de riskerar att utsättas för tortyr och bli illa behandlade. Under de senaste åren har Riksåklagarämbetet stoppat flera sådana utlämningar. Samtidigt har dock personerna i fråga ofta ändå utvisats till landet som begärt utlämningen på grund av att de saknar rätt att uppehålla sig lagligt i Ryssland. I vissa fall har Europadomstolen för mänskliga rättigheter utfärdat så kallade interimåtgärder, men det är inte alltid som Ryssland följer dessa.

4. Dödsstraff

I november 2009 förlängde Rysslands konstitutionsdomstol tills vidare det de-facto-moratorium som funnits sedan 1996. Frågan om dödsstraffets slutgiltiga avskaffande och ratificering av protokoll 6 till Europakonventionen återstår dock att lösa. En etablerad åsikt bland ledande politiker är att dödsstraffet inte kan tas bort formellt på grund av hotet från terrorism. Även den inhemska opinionen är fortsatt skeptisk till ett förbud mot dödsstraff.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Det förekommer uppgifter om godtyckliga frihetsberövanden och ofrivilliga försvinnanden, främst i norra Kaukasus (se ovan under avsnitt 3), där enskilda organisationer uppger att inofficiella fängelser fortfarande används. Många gripanden i regionen har sedan 1999 gjorts med stöd av lagen om kampen mot

terrorism. Proportionalitetsprincipen när det gäller åtgärder mot terrorismen fastställdes i 2006-års federala lag om ”stävande av terrorism”. I tillägg till detta utfärdade den federala regeringen genom dekret i juni 2007 regler kring vapen användning i anti-terroroperationer. Det är dock oklart om dessa regler är tillämpliga på de mindre specialoperationer som utförs i hela regionen efter det att anti-terroroperationen i Tjetjenien formellt avslutades i april 2009.

Romer och personer från främst Kaukasus och Centralasien förefaller mer utsatta än den etniskt ryska befolkningen för bland annat ID-kontroller och frihetsberövande.

Trots ny straffprocesslag och viktiga förändringar avsedda att stärka rättssäkerheten för den enskilde är häktningstiderna fortfarande ofta mycket långa. Den ryska människorättsombudsmannen Vladimir Lukin kritiserade i sin årsrapport utredningsorgan och domstolar för att ”av gammal vana” se häktning som den enda stävande åtgärd som kan användas mot en misstänkt, och för att de ytterst sällan gör sig besväret att bevisa att det finns grund för häktning, såsom lagen kräver. Enligt Lukin begick polisen bl.a. en rad procedurfel i samband med gripandet och häktningen av demonstranter vid protesterna efter Dumavalet.

Kravet på registrering av bostads- och vistelseplats kvarstår. Ryska medborgare får inte lov att vistas mer än 90 dagar på annan plats än bostadsorten utan registrering. Handläggningen av registreringen mellan olika regioner skiljer sig och leder därför i praktiken till vissa inskränkningar i människors rätt att välja hemvist samt i rätten till bland annat fri sjukvård och utbildning. Flyktingar är en särskilt drabbad grupp.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Ryssland är ännu inte en fullt ut fungerande rättstat. De reformansatser som görs för att modernisera lagstiftning och förvaltning har hittills inte givit några mer påtagliga resultat avseende stärkt respekt för de mänskliga rättigheterna. Problemet ligger inte främst i själva lagstiftningen, utan i den bristande efterlevnaden av utredningsorgan, åklagare och domstolar, som fortsätter att präglas av ett tungt sovjetiskt arv.

Strukturella svagheter karakteriserar det ryska domstolsväsendet. De senaste åren har stora satsningar gjorts på domstolarna ifråga om lokaler och teknik, i synnerhet i storstäderna. Domarna förblir dock en förhållandevis lågavlönad yrkeskategori med hög arbetsbelastning. Detta gör domarna till en utsatt grupp för otillbörlig yttre påverkan. Instruktioner till domare om hur de ska döma i individuella fall från politiska makthavare – så kallad telefonrättvisa – är också ett utbrett fenomen.

En traditionell solidaritet bland domarna med åklagarsidan och en begränsad tillämpning av oskyldighetspresumtionen leder till att andelen friande domar är mycket låg, runt en procent. Andelen friande domar är något högre i juryrättegångar, cirka fyra procent, men juryrättegångar är sällsynta och deras jurisdiktionsområde begränsat. Sedan december 2008 är juryrättegångar förbjudna i rättegångar om terrorism, högförräderi eller spioneri.

Appellationsdomstolar, det vill säga ytterligare en instans för överklagan, infördes den 1 januari 2012 för civila mål och ska införas den 1 januari 2013 för brottmål.

I maj 2011 reducerade en domstol straffet för Michail Chodorkovskij och Platon Lebedev med ett år till 13 år. De båda hade tidigare dömts till ytterligare sex års fängelse för stöld av olja samt penningtvätt i en rättegång som enligt oberoende experter och internationella bedömare inte uppfyllde internationella standarder. Amnesty International har utropat dem till samvetsfångar. I juni 2011 fastslog Europadomstolen för mänskliga rättigheter att det inte gick att bevisa att gripandet av Chodorkovskij var politiskt motiverat, men att rättegången hade föregåtts och präglats av åtskilliga proceduriella felaktigheter. Domstolen fann också att Chodorkovskijs rättigheter kränkts på olika sätt i fängelset.

I september 2011 tillkännagav Europadomstolen dom i målet oljebolaget Jukos, som tidigare ägdes av Chodorkovskij, mot Ryssland, där den fastslog att ryska myndigheter kränkt flera av bolagets rättigheter i samband med skatteinspektion och utförsäljning av företaget. Däremot saknades det enligt domstolen bevis för att rättegången varit politisk motiverad.

Ryssland stod för 26,6 procent av alla ärenden i Europadomstolen i 2011. Det stora flertalet handlar om utebliven utbetalning av pensioner och liknande. Ryssland betalar som regel ut ersättning till ryska medborgare i dessa fall. På senare tid har visas försök gjorts att även ta itu med de systematiska bristerna i det ryska rättssystemet. Hittills har Europadomstolen avkunnat mer än 210 fällande domar i fall som härstammar från norra Kaukasus. Ryssland betalar som regel ut ekonomisk kompensation till offren, men utreder inte fallen på nytt, inte ens då förövarnas identitet har kunnat fastställas.

Sedan ratificeringen av protokoll 14 har det förts en debatt i Ryssland kring huruvida internationell rätt går före nationell rätt. I juni påbörjade det ryska underhuset, duman, behandlingen av ett lagförslag som gör det möjligt för Konstitutionsdomstolen att avstå ifrån att implementera vissa domar utfärdade av Europadomstolen.

Den generella straffbarhetsåldern i Ryssland är 16 år. För vissa allvarigare brott gäller dock en lägre gräns på 14 år. I rysk lagstiftning uppställs ingen principiell skillnad mellan mäns och kvinnors rättigheter att få sin sak prövad av domstol. I praktiken förefaller dock många kvinnor avstå från att anmäla till exempel våld i hemmet och sexualbrott. De senaste åren har straffrättslagstiftningen i Ryssland mildrats något.

Den ryska förvaltningen präglas alltjämt i stor utsträckning av sitt historiska arv av maktmissbruk, ineffektivitet, godtycklig rättstillämpning och korruption – ofta som resultat av otympliga organisationer, oklara eller motstridiga föreskrifter, låga löner, dåliga arbetsförhållanden och bristande utbildning. Ryssland rankades på plats 143 av 183 i Transparency Internationals mätning av korruptionen i världen 2011. För den enskilde medborgaren har det dock tack vare satsningen på elektroniska system blivit något lättare att hitta rätt i den omfattande ryska byråkratin och få en rättvis och effektiv handläggning av sin sak. Möjligheterna till insyn förblir dock som regel mycket begränsade. En ny antikorrupsionslagstiftning trädde i kraft i början av 2009, och under 2011 anslöt sig Ryssland till OECD:s antikorrupsionskonvention, men resultaten är otillfredsställande framförallt på grund av bristande implementering.

Bland ryska organ som följer utvecklingen av de mänskliga rättigheterna i Ryssland återfinns förutom den federala ombudsmannen för mänskliga rättigheter och dennes regionala avdelningar även det särskilda rådet för mänskliga rättigheter (Rådet för utveckling av det civila samhällets institutioner och mänskliga rättigheter) samt den så kallade Medborgarkammaren, som båda har en rådgivande roll.

7. Strafffrihet

I praktiken råder strafffrihet för vissa kategorier i det ryska samhället, genom att brott begångna av dem ofta inte utreds, eller att eventuella domar blir villkorliga eller ytterst milda. Exempel på detta föreligger inte sällan beträffande gärningar begångna av företrädare för rättsvårdande myndigheter. Det finns många dokumenterade fall från häkten och fängelser, de väpnade styrkorna och norra Kaukasus. Sådan strafffrihet är möjlig på grund av den svaga rättsstaten (se avsnitt 6).

Den 15 januari 2011 trädde en lag i kraft som gör den så kallade utredningskommittén – det organ som har huvudansvaret för utredning av brott – till ett självständigt organ, helt skilt från Riksåklagarämbetet. Människorättsaktivister har hittills varit försiktigt optimistiska till reformen.

Under hösten 2010 inleddes en rättegång i Wien om mordet på Umar Israilov, en tjetjensk flykting som vid Europadomstolen i Strasbourg anklagat Ramzan

Kadyrov för att ha torterat honom, men ryska myndigheter valde 2011 att ignorera förfrågningar om att få förhöra nyckelvittnen i Ryssland, inklusive Kadyrov själv. Det ryska människorättssamfundet har välkomnat internationell lagföring som ett sätt att motverka strafffrihet.

8. Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Såväl yttrande- som mediefriheten är författningsskyddad i Ryssland. Yttrandefriheten respekteras i stort sett, medan det förekommer omfattande inskränkningar i mediefriheten, i synnerhet vad gäller TV. Alla stora ryska TV-kanaler med samhällsinriktat innehåll kontrolleras direkt eller indirekt av staten. Oberoende politiska krafter har ytterst begränsad tillgång till sändningstid i TV. Under 2011 skapades flera webbaserade media med oppositionell profil, bland annat Tv-kanalerna Dozjd och SOTV. Statliga TV-kanaler rapporterade från protesterna i samband med dumavalet och mot slutet av året fick oppositionsföreträdare något större exponering i TV. President Medvedjev har beordrat en utredning kring möjligheten att starta en så kallad public service-kanal utan direkt inflytande av staten.

Ett exempel på ett etermedium som bibehåller en pluralistisk inriktning är den Gazpromägda radiokanalen Echo Moskv. På internet märks särskilt nättidningen Gazeta.ru. Bland de tryckta medierna finns det ett flertal av hög kvalitet med mer eller mindre oberoende innehåll.

Privatägda tryckta medier är mer kritiska i sin rapportering men har på grund av sin måttliga spridning begränsat inflytande över opinionsbildningen i landet. För den stora majoriteten ryssar är alltså statlig TV den främsta informationskällan.

Relationen mellan journalister och massmedier å ena sidan och statsmakten å den andra förblir problematisk. Självensuren är utbredd och beställningsartiklar förekommer. I november 2011 avkriminaliserades förtal och straffen för våld mot journalister skärptes. I juni 2011 trädde en ny medielag i kraft som bland annat förtydligar reglerna för webbaserade media inklusive licensfrågor.

Under 2011 inleddes en tendens mot att staten köpte andelar i stora oberoende medieföretag för att på så sätt skaffa sig inflytande över verksamheten. Som resultat av detta tvingades den normalt oberoende webbaserade tidningen Gazeta.ru ta bort visst valrelaterat material inför dumavalet i december. Tidningens biträdande chefredaktör avgick i protest. Efter dumavalet förekom ett antal rapporter om trakasserier av såväl representanter för det civila samhället som mediaföretag. Bland annat drabbades Novaja Gazeta, Echo Moskv och Dozjd.

Enligt Reportrar utan gränsers pressfrihetsindex låg Ryssland på plats 142 (av xxx) år 2011 (att jämföra med plats 140 år 2009). Bakom den låga placeringen ligger i första hand det stora antalet olösta mord på journalister och den bristande mediepluralismen, i synnerhet vad gäller etermedier.

Ryssland förblir ett av världens farligaste länder för journalister. Enligt organisationen Committee to Protect Journalists dödades en journalist på grund av sitt arbete i Ryssland under 2011 (att jämföra med ingen år 2010, tre år 2009, två år 2008 och en år 2007). Enligt samma organisation har enbart två (se avsnitt 18) av nitton mord på journalister lösts sedan år 2000. Ryssland intar plats nio på deras ranking över länder där journalister regelbundet mördas och där myndigheterna inte lyckas hitta och ställa förövarna till svars. Journalister dör även under oklara omständigheter, i synnerhet i norra Kaukasus. Journalister tycks vara mer utsatta i regionerna och i de fall då de intresserar sig för vissa frågor såsom korruption.

Internet blir en allt viktigare källa för oberoende och kritisk information. Drygt en tredjedel av befolkningen uppges idag ha tillgång till internet. I storstäderna och bland välutbildade är andelen betydligt högre. I samband med protesterna efter dumavalet kom internet att spela såväl en informativ som en organisatorisk funktion när tusentals människor kunde ta del om rapporter om valfusk på nätet samt mobiliseras via sociala media. All kundtrafik på internet är tillgänglig för säkerhetstjänsten FSB. För att FSB ska få använda informationen krävs formellt domstolsbeslut. Maktinnehavarna fortsätter att diskutera sätt att reglera internet, men hittills har konkreta åtgärder uteblivit.

9. Mötes- och föreningsfrihet

Mötesfriheten respekteras selektivt. Enligt rysk lagstiftning krävs endast att arrangörerna av en demonstration underrättar myndigheterna om demonstrationen i syfte att kunna upprätthålla den allmänna ordningen. I praktiken krävs dock en ”överenskommelse” med tillstånd från lokala myndigheter. Detta har kritiserats av bland andra den ryske människorättsombudsmannen. Det förekommer att demonstrationer nekas tillstånd, ofta med hänvisning till att säkerheten inte kan garanteras eller till att det ”stör infrastrukturen för transport”. Venedigkommissionen kritiserade i början av 2012 den ryska lagen på en rad punkter, bland annat för att den ”ger myndigheterna mandat att ändra det ursprungliga formatet [för mötet] så som det presenterats av arrangören genom att åberopa skäl som går långt bortom de legitima skäl som Europakonventionen stipulerar”.

Jämfört med tidigare år tillät myndigheterna demonstrationer i större utsträckning 2011. Polisingripanden, ibland med våld, förekom framförallt i de

fall då mötesdeltagarna/arrangörerna bestämt sig för att marschera någonstans efter själva mötet (se även avsnitt 5). Samtidigt var tendensen att de administrativa straffen för de gripna blev längre. Så dömdes till exempel vänsteraktivisten Sergej Udaltsov, antikorrupsionsbloggaren Aleksej Navalnyj och ett antal andra personer till femton dagars administrativ arrest efter att ha deltagit i en icke-sanktionerad marsch i samband med en av protestmanifestationerna efter dumavalet.

Föreningsfriheten respekteras i stort sett. Rätten att organisera sig, liksom rätten att inte ingå i föreningar, är garanterad i författningens artikel 30. Godtycklig implementering av lagen från april 2006 som reglerar allmänna sammanslutningar och icke-kommersiella organisationers verksamhet har minskat, men innebär alltjämt ett betungande rapporteringskrav för organisationerna och uppfylls på bekostnad av deras kärnverksamhet.

Myndigheterna tenderar att prioritera organisationer som ägnar sig åt sociala frågor, samt de som inte erhåller utländsk finansiering. Arbitragedomstolen fastställde i juli 2011 att civilsamhällesorganisationer ska slippa betala inkomstskatt på bidrag från utlandet.

Den breda definitionen av extremism i lagen om extremistisk verksamhet fortsätter att försvåra för organisationerna. Lagen som i första hand uppges vara avsedd att motverka rasistiskt motiverat våld – ett påtagligt problem i det ryska samhället – används ofta istället för att begränsa politiska aktiviteter och oberoende organisationers och aktörers arbete.

De farhågor som uttrycktes när de nya lagen om säkerhetstjänsten FSB:s verksamhet antogs 2010 förefaller hittills inte ha besannats. 2010 delades enligt oberoende organisationer 18 varningar ut till individer, organisationer och media som misstänks planera handlingar som FSB anser vara faktiskt eller potentiellt extremistiska.

10. Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfriheten är garanterad i författningens artikel 28. Den rysk-ortodoxa kyrkan har de senaste åren intagit en allt starkare ställning i landet, tack vare ett nära och gott förhållande till statsmakten. Detta manifesteras bland annat i kyrkans allt starkare roll inom de väpnade styrkorna. Av många ryssar torde den rysk-ortodoxa tron i praktiken uppfattas som Rysslands statsreligion, även om den inte är en statskyrka i formell mening.

Generellt sett kan sägas att rysk-ortodoxin, och i viss mån landets övriga så kallade ”traditionella” trosinriktningar islam, judendom och buddhism, särbehandlas, medan andra trosinriktningar emellanåt motarbetas, inte sällan

med hjälp av anti-extremismlagstiftningen. Enligt den ryska människorättsombudsmannen har antalet klagomål vad gäller religionsfriheten fördubblats årligen sedan 2007. Trots Europadomstolens dom i juni 2010 har Ryssland fortfarande inte hävt förbudet för Jehovas vittnen att verka i Moskva.

11. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Den politiska makten i Ryssland är framförallt koncentrerad till den federala exekutiva makten. Övriga politiska institutioner är förhållandevis svaga.

Ledamöter i de regionala lagstiftande församlingarna i Rysslands 83 federationssubjekt väljs i regionala val. Även organen för lokalt självstyre utses genom val (borgmästare och motsvarande samt lokala församlingar). Sedan 2009 har de lokala församlingarna rätt att avsätta borgmästare. Regionala ledare såsom guvernörer utses sedan 2004 av de regionala lagstiftande församlingarna på förslag av Rysslands president.

Utformningen av det nuvarande politiska systemet – från federal till lokal nivå – lämnar litet utrymme för enskilda individer och icke partianslutna organisationer att utöva inflytande på politiken. I december 2011 initierade dock president Dmitrij Medvedjev att lagförslag om att återinföra direktval av guvernörer, något som har välkomnats av de flesta experter och människorättsaktivister.

Partiväsendet i Ryssland är svagt utvecklat. Det ryska parlamentets underhus, duman, har sedan 2003 bestått av fyra partier. I april 2011 underkände Europadomstolen det tungrodda registreringsförfarandet för politiska partier i Ryssland. Regelverket tillämpas selektivt, vilket framförallt drabbar oppositionspartier. Oppositionspartier har även svårt att nå ut med sina budskap då tillgången till media är begränsad och mötesfriheten tillämpas selektivt. Detta i kombination med en hög inträdeströskel till duman (sju procent) försvårar politisk konkurrens. Oppositionella rörelser har dessutom svårt att registrera kandidater till val.

Den 4 december 2011 hölls val till duman. Sedan det förra dumavalet 2007 hade åtskilliga ändringar i vallagen gjorts. Mandatperioden för dumaledamöterna hade förlängts från fyra till fem år. Kravet på antalet medlemmar som krävs för att få registrera ett parti hade reducerats från 50 000 till 40 000. Partier som får mellan fem och sju procent av rösterna hade fått rätt att få ett eller två så kallade tröstsäten i parlamentet. Fyra partier, samma som vid valet 2007, tog sig in i duman.

Under president Medvedjevs mandatperiod, framförallt efter protesterna i samband med dumavalet 2011, har ytterligare förändringar initierats, bland

annat genom att åter sänka inträdesspärren till fem procent (fr.o.m. år 2016), sänka kravet på antal medlemmar som krävs för att registrera ett politiskt parti från 40 000 till 500 och göra det enklare för partier som inte har platser i duman att registrera kandidater till val.

I likhet med tidigare ryska parlamentsval riktades kritik från internationella valobservatörer mot valets genomförande. Till skillnad från valet 2007 fanns den här gången valobservatörer från OSSE:s Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) på plats. Inför valet förekom rapporter om trakasserier av oberoende media samt av den inhemska valövervakningsorganisationen GOLOS.

Enligt OSSE/ODIHR:s slutliga valobservatörsrapport följde inte dumavalet normerna för fria och rättvisa val fullt ut, och valet präglades av en sammansmältning av staten och regeringspartiet, valadministrationens bristande oberoende, partiska medier och av statlig inblandning på olika nivåer. Enligt rapporten kännetecknades valet till duman av flera procedurmässiga fel, exempel på uppenbar manipulering och olika former av klassiskt valfusk.

GOLOS slog i sin slutrapport fast att de ansåg att valet varken var fritt eller rättvist och att det inte heller uppfyllde kraven i den ryska vallagen eller höll internationell valstandard. Vidare följdes inte de grundläggande principerna för genomförande av val, det vill säga verklig valkampanj och lika förutsättningar för alla parter, en neutral administration, oberoende valkommissioner, lagenlig röstning och korrekt rösträkning.

En rad demonstrationer genomfördes över hela landet i protest mot valets genomförande och för införandet av fria och rättvisa val i Ryssland. Den största ägde rum i Moskva den 24 december med 50 000-100 000 deltagare, den största demonstrationen sedan början av 1990-talet. Demonstranterna framförde bland annat krav på omval och den centrala valkommissionsordförandens avgång.

Den 4 mars 2012 hölls presidentval i Ryssland. Även det fick kraftig kritik från nationella och internationella valövervakningsorganisationer som bl. a. hänvisade till att valkampanjen varit snedvriden till förmån för en kandidat, (premiärminister Vladimir Putin). Protester mot valresultatet förekom också efter presidentvalet, men i betydligt mindre skala än efter dumavalet.

Deltagandet i dumavalet 2011 var 60 procent, vilket är en liten minskning jämfört med valet 2007. Valdeltagandet i regionala och lokala val är som regel lägre, cirka 30-50 procent. Det låga valdeltagandet kan enligt opinionsanalytiker ses som ett uttryck för den utbredda apatin inom den ryska väljarkåren.

Kvinnor och män är likställda när det gäller rösträtt och valbarhet till offentliga uppdrag. Kvinnors valdeltagande är högre än männens, vilket antas bero på kvinnors generellt sett högre utbildningsnivå. De ryska kvinnornas reella politiska inflytande är dock betydligt mindre än männens. I dumavalet 2011 invaldes 61 kvinnor av totalt 450 ledamöter. I parlamentets överhus, Federationsrådet, sitter 10 kvinnor av totalt 166 ledamöter. År 2011 valdes för första gången en kvinna, före detta guvernören i S:t Petersburg Valentina Matvienko, till talman i Federationsrådet. 3 av 27 ministrar i regeringen är kvinnor. Över hälften av statstjänstemännen på federal nivå är kvinnor. Enbart omkring en tiondel av dessa innehar dock högre positioner. Bland 83 regionala ledare återfinns bara en kvinna: Natalia Komarova i Chanty-Mansijsk.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

12. Rätten till arbete och relaterade frågor

Ryssland har i princip återhämtat sig efter den svåra ekonomiska krisen 2008-2009. Den officiella arbetslösheten är relativt låg och uppgick i genomsnitt till 6,6 procent under 2011. Delar av Ryssland lider emellertid fortfarande av den pågående ekonomiska omvandlingen, och där är arbetslösheten betydligt högre. I det konfliktdrabbade norra Kaukasus uppgår arbetslösheten på vissa platser till över 80 procent. På andra håll, till exempel i Moskva, är arbetslösheten försumbar. Det finns också en omfattande svart sektor. Ryssland har nyligen genomfört en pensionsreform och pensionerna har gradvis höjts. Ålderspensionen är numera högre än existensminimum på nästan alla platser i Ryssland. Systemet är dock kraftigt underfinansierat.

Ryssland har ratificerat ILO:s åtta centrala konventioner om mänskliga rättigheter. Tvångsarbete är förbjudet. Uppgifter förekommer dock om omfattande tvångsutnyttjande av illegal utländsk arbetskraft. Även värnpliktiga utnyttjas som billig arbetskraft.

Ryssland har mellan fyra och nio miljoner arbetskraftsinvandrare, av vilka över 80 procent kommer från forna Sovjetunionen. Cirka 40 procent arbetar i byggsektorn, bland annat i Sotji, där vinter-OS ska hållas 2014. Enligt organisationen Human Rights Watch utsätts de för omfattande kränkningar i form av konfiskering av pass, nekande av arbetskontrakt, utebliven eller försenad lönebetalning samt undermåliga arbetsförhållanden. I samband med en rättsprocess mot ryska medborgare i Tadzjikistan hösten 2011 genomfördes razzior mot tadjiker i Moskva och hundratals tadjiker deporterades.

Fackföreningar existerar och får verka utan större inskränkningar. Vissa mindre föreningar säger sig dock stöta på hinder, främst från större, dominerande

förbund. Strejkrätten är i praktiken begränsad på grund av restriktiv lagstiftning. Arbetstiden ligger normalt sett inom rimliga ramar. Arbetsförhållandena på många arbetsplatser är undermåliga vad gäller säkerheten, inte minst gäller detta byggsektorn. Inom många sektorer förblir löneläget lågt och många människor är beroende av sidoinkomster eller visst självhushåll. Lönenivån för kvinnor uppgår i genomsnitt till endast 70 procent av männens.

13. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälso- och sjukvårdssektorns andel av statens konsoliderade budget uppgår till knappt tio procent. Inom den ryska hälso- och sjukvården råder generellt stor knapphet på resurser och budgetmedlen till löner, underhåll och upprustning av lokaler, anskaffning av ny utrustning med mera är fortfarande otillräckliga för att täcka de verkliga behoven. Sjukvårdspersonalen, inklusive högt utbildade och erfarna läkare, tillhör det ryska samhällets låglönegrupper. Privata sjukhus erbjuder vård av mycket hög kvalitet, samtidigt som huvuddelen av den ryska befolkningen är hänvisad till den eftersatta statliga vårdapparaten. Vid statliga sjukhus är det ofta nödvändigt att betala mutor för att komma i åtnjutande av fullgod vård.

Folkhälsoläget i Ryssland är generellt dåligt. Den förväntade medellivslängden för ryska män ökar dock och var enligt det ryska hälso- och socialministeriet 2011 64,3 år. Medellivslängden för kvinnor är markant högre: 76,1 år. Alkohol- och drogmissbruk, andra osunda levnadsvanor, social stress samt förorenad miljö är de huvudsakliga orsakerna till det dåliga folkhälsoläget. Enligt WHO röker 40 procent av den vuxna befolkningen och nästan en halv miljon dör av rökningssrelaterade sjukdomar varje år. Myndigheterna har de senaste åren vidtagit vissa folkhälsofrämjande åtgärder, bland annat när det gäller att begränsa tillgången till alkohol.

Enligt UNAIDS har Ryssland omkring en miljon hiv-positiva, vilket är en fördubbling jämfört med för tio år sedan. Antalet hiv-positiva uppskattas växa med cirka åtta procent årligen. Enligt UNICEF är 70 procent av de smittade mellan 15 och 29 år. Det råder brist på drogavvänjningskliniker och hälsocentrum. Regeringen fortsätter att satsa allt mindre på hiv-förebyggande tjänster och vård samtidigt som lagstiftningen som reglerar drogmissbruk blir allt strängare. Diskriminering och stigmatisering av hiv-smittade är mycket ofta förekommande.

14. Rätten till utbildning

Det ryska utbildningssystemet är väl utbyggt och den generella utbildningsnivån i landet är hög. Sedan 1990-talet har dock kvalitén försämrats

och skiljer sig kraftigt åt mellan regionerna. Utbildningsmetodik och lokaler är ofta föråldrade trots finansiella tillskott under de senaste åren.

Utbildningssektorns andel av den konsoliderade statsbudgeten är omkring 11 procent. Skolgång är obligatorisk till och med nionde klass och kostnadsfri till och med elfte och sista klass. I praktiken bekostas ofta skolböcker privat. I vissa regioner förekommer att barn i utsatta grupper (exempelvis flyktingar) lämnas utanför skolsystemet. Inom högre utbildning är korruption ett omfattande problem. Mutor i samband med antagning och examination är vanligt förekommande.

15. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Tack vare höga priser på gas och olja uppvisar den ryska ekonomin återigen tillväxt efter den ekonomiska krisen. Reallöneutvecklingen är positiv. Den med västerländska mått begränsade medelklassen blir alltmer välmående. Klyftan mellan de mycket rika och de mycket fattiga är emellertid fortfarande mycket stor och breda grupper, inte minst pensionärer, tvingas leva nära existensminimum. Ryssland låg på plats 66 (av xx) i UNDP:s senaste Human Development Index hösten 2011. Stora regionala skillnader i levnadsstandard förekommer.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

16. Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Jämställdhet mellan kvinnor och män föreskrivs i artikel 19 i författningen. Lagstiftningen kan inte anses direkt diskriminera kvinnor. Diskriminering av kvinnor kommer dock till uttryck på andra sätt, inte minst genom de traditionella könsroller som är djupt rotade i samhället.

Ungefär hälften av alla yrkesverksamma är kvinnor. Kvinnors utbildningsnivå ligger i genomsnitt högre än männens. Lönen för kvinnor uppgår dock i genomsnitt till endast 70 procent av männens. Kvinnor är i majoritet inom den så kallade budgetfinansierade sektorn. I ekonomins mest lönsamma grenar återfinns kvinnor i mer begränsad omfattning, även om en positiv trend kan skönjas de senaste åren. Av dem som registrerats som officiellt arbetslösa är en majoritet kvinnor.

Misshandel i hemmet och annat våld mot kvinnor är ett stort problem. Våld mot kvinnor i hemmet står för cirka två tredjedelar av alla mord i Ryssland (ca 14 000 kvinnor årligen). Det ryska inrikesministeriet beräknar att ungefär 34 000 kvinnor utsätts för våld i hemmet varje år. Enligt den ryska

organisationen ANNA rapporterar 60-70 procent av de utsatta inte övergreppen, främst på grund av att tidigare anmälningsförsök misslyckats. Det finns en utbredd uppfattning – inte sällan också inom de rättsvårdande organen – att våld i hemmet är en privat fråga. Mörkertalet är därför sannolikt stort. Det utbredda alkoholmissbruket bland ryska män uppges vara en av orsakerna bakom våldet.

Våld mot kvinnor behandlas inte specifikt i lagstiftningen. Det finns inte heller någon nationell handlingsplan eller särskild myndighet med ansvar för att bevaka vare sig kvinnors rättigheter eller problemet med våld mot kvinnor. Stödet till offer för våld i hemmet är mycket bristfälligt. Bara 23 av 3 363 statsfinansierade center som erbjuder sociala tjänster till befolkningen erbjuder tjänster till offer för våld i hemmet.

Sexuella trakasserier är vanligt förekommande. Inte heller detta finns omnämnt i lagstiftningen. Kvinnor i norra Kaukasus är särskilt utsatta och enligt bland annat Memorial har deras situation försämrats de senaste åren, i synnerhet i Tjetjenien. De tjetjenska myndigheterna har förbjudit kvinnor utan slöja att arbeta inom offentlig sektor samt vistas i skolor och på universitet. Även hedersmord och brudkidnappningar fortsätter att förekomma regelbundet i regionen.

Prostitution och människohandel förblir ett stort problem. Allt fler fall av trafficking utreds, viktiga lagändringar har antagits och det internationella samarbetet har intensifierats. De flesta utredningarna rör människohandel för sexuella ändamål. Dock saknas alltjämt en nationell handlingsplan och en central myndighet för att hantera frågan. Det råder stora brister vad gäller assistans till de drabbade.

Hälsoläget för kvinnor är fortsatt svårt, i synnerhet i samband med graviditet. Ryssland tillhör de länder där det utförs flest aborter. Enligt officiell statistik genomfördes 2009 cirka 1,2 miljoner aborter i landet. Antalet aborter fortsätter dock att sakta men säkert minska. I juli 2011 antog duman en lag som gör det obligatoriskt att inkludera en hälsovarning i informationsmaterial om abort.

17. Barnets rättigheter

Ryssland har ratificerat FN:s barnkonvention, men konventionen tillämpas inte fullt ut på grund av bristande resurser. I juni 2011 ratificerade Ryssland Haagkonventionen om civila aspekter på internationella bortföranden av barn. Enligt UNICEF har en del åtgärder vidtagits i syfte att förbättra barns situation i Ryssland, i synnerhet särskilt utsatta barn och barn med hiv/aids.

Situationen är svåröverskådlig på grund av brist på tillförlitlig statistik, men tycks vara fortsatt mycket svår. Enligt den ryska barnombudsmannen fanns det 2011 knappt 700 000 föräldralösa barn och barn som inte levde med sina föräldrar i Ryssland. Oberoende experter hävdar att det rör sig om det dubbla, uppemot 1,5 miljoner barn. 150 000 – 600 000 barn uppges bo under institutionsliknande former. Det finns även uppgifter om att många barn bor på gatan. Narkotikamissbruk och brottslighet är utbredd bland dessa barn. Det stora antalet skilsmässor, socioekonomiska problem och våld i hemmet tros ligga bakom det stora antalet. The Child's Right uppskattar att 2 000 barn och ungdomar upp till 17 år dödas av sina föräldrar och andra släktingar varje år. UNICEF uppskattar att självmordsfrekvensen bland ryska ungdomar är fyra gånger så stor som den i EU.

Det saknas särskild lagstiftning som reglerar ungdomsbrottslighet. Enligt officiell statistik har antalet fängslade minderåriga mer än halverats de senaste åren och uppgick 2011 till knappt 3 000.

Handeln med barn är ett stort problem. Flera tiotusentals barn uppskattas arbeta i den ryska sexindustrin. De senaste åren har Ryssland gjort ansträngningar att harmonisera sin lagstiftning till internationella standarder, medan lite har gjorts för att förebygga handeln samt förbättra vård och skydd av offer. Det finns officiella uppgifter om att runt tre miljoner minderåriga barn arbetar i Ryssland med allt från familjeföretag till prostitution. Anställning av minderåriga är ett av de mest förekommande brotten bland arbetsgivare. De federala myndigheterna tycks medvetna om problemet men hittills har få konkreta åtgärder vidtagits.

Inga värnpliktiga är under 18 år och den officiella inställningen är att inte skicka några värnpliktiga till konfliktområden.

18. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Systematisk, organiserad och av statsmakterna sanktionerad diskriminering på grund av ras, hudfärg, etnisk härkomst, religiös, politisk eller annan åskådning kan inte anses förekomma i Ryssland. Ett allmänt förbud mot sådan diskriminering finns i artikel 19 i den ryska författningen.

Det finns dock otaliga och trovärdiga uppgifter om hur befattningshavare i sin myndighetsutövning diskriminerar personer från främst Kaukasus, i synnerhet personer av tjetjensk härkomst. Det kan till exempel röra sig om trakasserier i form av upprepade dokumentkontroller, husrannsakingar eller misshandel. Konflikten i Tjetjenien och en allmänt utbredd rasism tycks ligga bakom den negativa inställningen.

Det rasistiska våldet i det ryska samhället är fortsatt omfattande, även om betydande förbättringar såväl vad gäller statistik som åtgärder kan noteras de senaste åren.

Antalet skadade och döda i attacker med rasistiska eller nazistiska motiv fortsatte enligt oberoende organisationer att minska under 2011. Det rör sig enligt deras statistik om 20-30 döda och drygt ett hundratal skadade, men organisationerna uppger att det råder stor brist på information. Majoriteten av dödsoffren kommer alltjämt från Centralasien och de flesta brotten begås i städerna Moskva och S:t Petersburg, inte sällan av ungdomsgäng.

Myndigheterna fortsätter att utreda och ställa förövare till svars för hatbrott. Under 2011 förekom enligt organisationen SOVA 53 fällande domar och totalt 178 personer dömdes för hatbrott. Däremot utreds sällan fall av främlingsfientlig propaganda.

I maj 2011 dömdes två ultranationalister till livstidsfängelse respektive 18 års fängelse för mordet på advokaten Stanislav Markelov och den undersökande journalisten Natalja Baburina den 19 januari 2009.

I vissa delar av landet, som till exempel Kabardinien-Balkarien, förekommer diskriminering av muslimer som anklagas för att vara wahhabiter. Det finns flera exempel på hur anti-extremismlagstiftningen använts för att försvåra arbetet för anhängare av religiösa grupper såsom Scientologkyrkan och Jehovas Vittnen.

Då och då förekommer rapporter om diskriminering av minoriteter, som exempelvis den finsk-ugriska minoriteten, romer och meskhetturkar. År 2009 lanserades en handlingsplan för hållbar utveckling av urfolken i norra Ryssland, Sibirien och Fjärran östern. Fortfarande råder det där dock begränsad tillgång till sociala tjänster, utbildning och vård. Tvister med myndigheterna rörande nyttjanderätten till markområden förekommer på många håll. Samtidigt som den ökande exploateringen av Arktis hotar att ytterligare försvåra för traditionell livsföring, menar intresseorganisationer att även den ryska lagstiftningen går mot sämre skydd av urfolkens rättigheter.

19. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

År 1993 avkriminaliserades homosexualitet i Ryssland. Lagstiftningen innehåller, med undantag för regler för blodgivning, inga bestämmelser som innebär en uttrycklig diskriminering av homosexuella.

Normen i lagstiftningen är dock fortsatt heterosexuallitet, vilket i praktiken innebär ett förbud för homosexuella att registrera partnerskap eller adoptera barn i Ryssland. Det förekommer fall av negativ särbehandling från myndighetshåll, i synnerhet vad gäller mötesfriheten (se nedan). Allmänt kan sägas att nuvarande hårda omgivning i form av omfattande krav på enskilda organisationer, begränsad tillgång till massmedier och trakasserier av oliktankare, gör det svårare för redan utsatta grupper i Ryssland, som exempelvis HBT-personer, att vinna gehör för sina krav på att deras åtnjutande av mänskliga rättigheter skall respekteras fullt ut.

Under 2011 och början av 2012 antogs i en rad regioner en ny lag som förbjuder ”propaganda” för homosexualitet, bisexualitet och transsexualism bland minderåriga. Samma lag förbjuder också ”propaganda för pedofili”, vilket alltså jämföras med homo-, bi-, och transsexualitet. Författarna till lagen hävdar att den är utformad för att ”skydda barn mot information som kan skada deras fysiska, intellektuella, moraliska och själsliga utveckling”. Lagen är dock mycket vagt formulerad och har mötts av omfattande kritik från såväl ryska HBT-organisationer som internationella aktörer, bland annat Europaparlamentet och EU, som menar att lagen innebär inskränkningar i yttrandefriheten och bryter mot Europakonventionen och den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Den rysk-ortodoxa kyrkan har däremot välkomnat lagen och föreslagit att det införs en federal lag som omfattar alla regioner.

Trots en dom i Europadomstolen från oktober 2010 tilläts gayparader varken i Moskva eller i S:t Petersburg under 2011.

20. Flyktingars rättigheter

Ryssland har ratificerat 1951 års flyktingkonvention. Den ryska migrationsmyndigheten, FMS, samarbetar med FN:s flyktingkommissariat UNHCR. Enligt UNHCR fortsätter myndigheten att förbättra sina rutiner avseende asylsökande. Mycket återstår dock att göra beträffande mottagningssystemet, i synnerhet i anslutning till de större städerna.

Ryssland är såväl ursprungsland som destinationsland och transitland för flyktingar. Enligt EU:s statistikbyrå Eurostat utgör ryska medborgare den näst största gruppen asylsökande till EU efter Afghanistan. Under året 2010/2011 sökte, enligt Eurostat, cirka 18 000 ryska medborgare asyl i någon av EU:s medlemsstater. I Sverige sökte 933 ryska medborgare asyl under 2011.

Trenden är att antalet asylsökande till Ryssland ökar varje år. I början av året fanns det drygt 6 300 flyktingar och asylsökande i Ryssland.

I norra Kaukasus är situationen för internflyktingar fortsatt problematisk. I Tjetjenien har myndigheterna slutat prioritera frågan och avregistrerat alla interflyktingar samt avhyst dem från temporära flyktingläger. Enligt organisationer som UNHCR och Danska Flyktingrådet finns det dock fortfarande uppemot 18 000 internflyktingar i Tjetjenien, som ofta lever under mycket svåra förhållanden. Utanför Tjetjenien finns uppskattningsvis cirka 8 500 tjetjenska internflyktingar, varav drygt 6 000 i Ingusjetien och 2 500 i Dagestan. Fortfarande uppskattas cirka 10 000 vara flyktingar på grund av konflikten kring Prigorodnyjregionen mellan Nordossetien och Ingusjetien. I Prigorodnyjregionen är förhållanden för internflyktingarna ofta svåra, med begränsad tillgång till utbildning, sociala tjänster osv. I Nordossetien finns dessutom cirka 11 600 internflyktingar från Sydossetien och Georgien, sedan konflikterna där 1991 och 2008.

21. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

De funktionshindrades situation i Ryssland är fortsatt svår. Enligt den ryska organisationen Perspektiva lever mer än tolv miljoner ryssar med någon slags funktionsnedsättning, av vilka nästan fyra miljoner är i arbetsför ålder. De senaste två åren har ryska städer blivit mer tillgängliga i takt med att ramper och andra hjälpmedel installerats. Tillgången till kollektivtrafiken är dock fortsatt mycket begränsad. Handikappanpassning i offentliga byggnader existerar i mycket ringa, låt vara ökande, utsträckning. De flesta funktionshindrade står utanför arbetsmarknaden och många är hänvisade till hjälp från familj och vänner eller ren välgörenhet för att klara sitt uppehålle. Barn med funktionsnedsättning hålls ofta på institution och ges liten möjlighet att integreras i samhället.

ÖVRIGT

22. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Det finns ett stort antal organisationer i Ryssland som är verksamma på människorättsområdet. Organisationernas arbete fortsätter att i praktiken försvåras av omfattande lagstiftning (se avsnitt 8) och en allmänt negativ inställning från myndigheterna. De organisationer som ägnar sig åt politiska och medborgerliga rättigheter drabbas i större utsträckning än andra organisationer.

Inför dumavalet ökade trycket på organisationer som erhåller utländska bidrag. I november hävdade Vladimir Putin på Enade Rysslands kongress att en del ”mottagare av [utländska] bidrag” följde ”utländska regeringars instruktioner” och lade sig i de ryska valen. Valövervakningsorganisationen GOLOS, som erhåller utländsk finansiering, drabbades påtagligt hårt.

I januari 2012 friades chefen för Memorial Oleg Orlov från alla misstankar om brott sedan president Medvedjev avkriminaliserat förtal. Orlov hade stämts av Tjetjeniens ledare Ramzan Kadyrov för att ha sagt att denne bar ansvar för mordet på Natalia Estemirova 2009. Det finns dock de som menar att processen ändå fullgjort sitt syfte; att på juridisk väg trakassera Orlov och hans organisation och avleda den från att utföra sitt arbete.

Bland framträdande organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter kan nämnas Memorial, Moscow Helsinki Group, Human Rights Watch, For Human Rights, Youth Human Rights Movement m.fl.

23. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

Allt färre bi- och multilaterala organisationer genomför och stödjer insatser för att främja de mänskliga rättigheterna i Ryssland. De givare som återstår uppger sig ha allt mindre utrymme för insatser på området mänskliga rättigheter. En bidragande faktor är att Ryssland inte klassificeras som utvecklingsland och att landet valt att bli en aktör som givarland. FN har minskat sin närvaro i landet. Ett undantag är EU-delegationen som under 2011 fördelade tre miljoner euro inom ramen för EIDHR och en miljon euro genom programmet Non State Actors (civil society). Stödet förutses fortsätta på samma nivå under 2012. Utöver dessa finansierar EU-delegationen ett minoritetsprogram om 4,5 miljoner euro och det Partnerskap för Modernisering som etablerades under 2010. Budgeten för moderniseringspartnerskapet uppgick förra året till sju miljoner euro. EU-stödet till Northern Dimension uppgick till en miljon euro per år och den pågående specialsatsningen kring Östersjön till 20 miljoner euro. Stödet via Erasmus Mundus uppgår till 7,5 miljoner euro under 2012.

Beslutet att fasa ut det svenska reformsamarbetet fullföljdes 2009. Under övergångsåren till dagens samverkan, det vill säga under perioden 2008-2009, avdelades årligen cirka tio miljoner kronor för insatser på människorättsområdet i Ryssland. Under 2010 antog den svenska regeringen en strategi för internationell samverkan inom området mänskliga rättigheter och demokrati om 37 miljoner kronor.

Det svenska stödet kanaliseras via Sida, Utrikesdepartementet och Svenska Institutet. Det inriktas i första hand på insatser som stödjer yttrandefrihet, jämställdhet och samarbete för medborgarnas ökade insyn, inflytande och deltagande i demokratiska processer. Särskild prioritet ges åt att stödja unga aktörers demokratisträvanden. Insatserna genomförs främst i nordvästra Ryssland men inkluderar även norra Kaukasus.